

Лариса ТКАЧУК

**«МИ ЧУЄМО ТЕБЕ, ТАРАСЕ, КРИЗЬ СТОЛІТТЯ»
(Позакласний захід з літератури)**

У статті запропоновано один з різновидів позакласної роботи в школі – конкурс, присвячений творчості Тараса Григоровича Шевченка.

Ключові слова: *позакласна робота, творчість Т. Г. Шевченка, інсценізація, автопортрет.*

Своєрідним продовженням уроку, де учні збагачують свої літературні знання, поглиблюють уміння, зміцнюють навички, а також дістають естетичну насолоду від знайомства з творами відомих майстрів художнього слова, є позакласна і позашкільна робота. Її метою є розширення літературної освіти учнів, їхньої читачької культури, творчих здібностей.

Питаннями позакласної роботи з літератури цікавилися багато вчених, методистів, учителів. Серед них Є. Пасічник, Б. Степанишин, К. Ходосов, В. Цимбалюк, О. Глазова, Г. Глухова, Н. Волошина, Г. Токмань та інші. Усі вони відзначають велику роль позакласної роботи в літературній освіті учнів.

З нагоди річниці від дня народження Т. Шевченка пропонуємо гру-конкурс «Ми чуємо тебе, Тарасе, кризь століття». Сподіваємося, що вона стане у нагоді організаторам шкільних Шевченківських свят.

- 1. Вступне слово ведучого, ознайомлення з правилами гри.**
- 2. Презентація команд.**

I ТУР

Біографічний. (1 бал за кожну правильну відповідь).

1. Назвіть ім'я та дівоче прізвище матері Т. Шевченка. (Катерина Бойко).

2. Кажуть, що ім'я, яке дають дитині під час хрещення, багато в чому визначає її характер і майбутню долю. Звідки походить і що означає Шевченкове ім'я? Як гадаєте, чи вплинуло воно на характер і долю поета? (З грецької *tarasso* – *бентежу, турбую*; отже, *Тарас* – *бунтівник*).

3. Одну з найкращих наукових біографій Т. Шевченка написав видатний український письменник і громадський діяч Олександр Кониський під назвою «Тарас Шевченко-Грушівський. Хроніка його життя». Чому в поета подвійне прізвище? (*Грушівські* — *вуличне прізвище Шевченків у ріднім селі*).

4. У кого почав навчатися грамоті малий Тарас? (*У школі дяка Павла Рубана, 1822*).

5. Хто був його першим учителем малювання? (*Майстер Ширяєв*).

6. Які нагороди одержав Шевченко, навчаючись в Академії мистецтв? (*3 срібних і 1 золоту медаль*).

7. Хто з художників – товаришів Т. Шевченка проілюстрував перше видання «Кобзаря» 1840 р.? (*Василь Штернберг*).

8. Після закінчення Академії мистецтв Т. Шевченка було запрошено на посаду викладача Київського університету. Який предмет мав викладати Т. Шевченко? (*Малювання*).

9. Закінчивши Академію мистецтв у 1845 році, Тарас Шевченко працює в Київській археографічній комісії. У чому полягала його робота? (*Змальовувати й описувати історичні пам'ятки по всій Україні*).

10. На весіллі цієї жінки (у майбутньому – відомої письменниці) Т. Шевченко був старшим боярином, бо товаришував із її нареченим – Пантелеймоном Кулішем. Згодом вона пожертвує весь свій шлюбний посаг на поїздку Т. Шевченка до Італії, де він мав би продовжувати навчання. Але арешт поета у справі Кирило-Мефодіївського братства став цьому на заваді. Назвіть прізвище цієї жінки. (*Ганна Барвінок – Олександра Білозерська -Куліш*).

11. Як було покарано Шевченка за участь у Кирило-Мефодіївському товаристві? (*Заслання рядовим солдатом до Оренбурзького корпусу; без терміну і з заборонаю писати і малювати*).

12. Скільки років поет перебував на засланні? (*10 років; з 1847 по 1857 рр.*).

13. Назвіть сучасні країни, де Т. Шевченко відбував покарання. (*Російська Федерація, Казахстан*).

14. Ця людина походила зі славетного (колись кріпацького) роду – з роду перших українських промисловців-цукрозаводчиків і селекціонерів. Був він також і відомий меценат: саме його коштом видано Шевченків «Кобзар» 1860 р. Назвіть прізвище мецената. (*Платон Симиренко*).

15. На якому році життя помер Т. Шевченко? (*На 48 році; він прожив 47 років і 1 день*).

16. Традиційно Шевченковими днями вважаються 9 березня – день народження – і 10 березня – день смерті поета. Але є в нашому календарі ще одна Шевченкова дата – 22 травня. Яка подія стоїть за нею? Чому за радянських часів було заборонено її відзначати? (*22 травня 1861 р. Т. Шевченка перепоховали на Чернечій горі поблизу Канева*).

II ТУР

Конкурс «Посвяти і послання».

У цьому конкурсі три команди мають показати свої знання біографії Т. Шевченка, його знайомств із найталановитішими митцями свого часу. В конвертах знаходяться портрети, кожній команді потрібно впізнати, хто на портреті, і сказати, за яких обставин і який саме вірш присвячує Т. Шевченко цій людині. На обдумування – 1 хвилина.

1. Портрет В. А. Жуковського, російського поета. Його портрет було розіграно в лотерею, і за виручені гроші викуплено Т. Шевченка з кріпацтва. На пам'ять про день викупу – 22 квітня 1838 р. – поет присвятив В. Жуковському поему «Катерина».

2. Портрет М. В. Гоголя, великого українського й російського письменника. Його творчість Т. Шевченко високо цінував, хоч вони й не були особисто знайомі. У поета є вірш-послання «Гоголю».

3. Портрет Марка Вовчка (Марії Олександрівни Вілінської-Маркович) – української й російської письменниці, творчість якої Т. Шевченко гідно оцінив, їй він присвятив вірш «На панщині пшеницю жала» («Сон»), а на честь зустрічі у Петербурзі 24 січня 1859 р. написав вірш-послання «Марку Вовчку».

III ТУР

Знання творчості Т. Шевченка.

Один із гравців команди, яка знає правильну відповідь, підводить руку. Якщо команда відповіла неправильно, слово надається суперникам. (1 бал за кожну правильну відповідь.)

1. Із скількох творів склався перший «Кобзар» і в якому році він побачив світ? (8 творів; 1840 р.).

2. Якими рядками починався перший друкований вірш Т. Шевченка? («Рече та стогне Дніпр широкий» із балади «Причинна»).

3. У яких поезіях Т. Шевченко описав своє дитинство? («Мені тринадцятий минало», «Якби ви знали, паничі», «Доля», «І золотій, й дорогій», «А. О. Козачковському»).

4. Назвіть твори поета на історичну тематику. («Іван Підкова», «Гайдамаки», «Тарасова ніч», «Гамалія», «Невольник», «Іржавець», «Чернець», «Швачка», «Заступила чорна хмара»).

5. Які твори Т. Шевченка та О. Пушкіна мають однакову назву? («Кавказ»).

6. У яку пору року загинула Катерина з однойменної поеми? З яких рядків це видно? («Зима. Шубовість в воду!.. Попід льодом

Геть загуркотіло»).

7. Яку поему було написано під впливом вражень від першої подорожі в Україну? («Сон»).

8. Як звали наймичку з однойменної поеми Т. Шевченка? (Ганна).

9. Згадайте твори поета, що мають однакову назву. («Сон» — поема і 2 вірші, «Думи» — 2 вірші, «Думка» — 4 вірші, «Наймичка» — поема і повість, «Варнак» — поема і повість).

10. Дійовими особами якого твору є три білі пташечки, три ворони і три лірники? («Великий льох»).

Гра з уболівальниками.

Конкурс «Літера – назва віршів».

У шести конвертах сховано літери: К, Н, М, П, С, Т. Ведучий або хтось із учасників гри обирає конверт і називає літеру, на яку потрібно згадати і записати якомога більше назв поезій Т. Шевченка. На виконання— до 1 хв. Перемагає той, хто напише найбільше назв (без помилок і скорочень).

Орієнтовні відповіді.

К — вірші «Колись дурною головою», «Коло гаю, в чистім полі», «Косар», «Кавказ» (поема), «Княжна» (поема), «Катерина» (поема), «Капитанша» (повість).

Н — вірші «Н. Костомарову», « На Великдень, на соломі», «На вічну пам'ять Котляревському», «Над Дніпровою сагою», «Нащо мені чорні брови» («Думка»), «Не гріє сонце на чужині», «Немає гірше, як в неволі...», «Ну що б, здавалося, слова», «Не спалося, — а ніч як море...», «На панщині пшеницю жала» («Сон»), «Наймичка» (поема), «Неофіти» (поема).

М — вірші «Маленькій Мар'яні», «Марина», «Марку Вовчку», «Мені однаково, чи буду», «Мені тринадцятий минало», «Минають дні, минають ночі», «Мій Боже милий, знову лихо!», «Молитва», «Марія» (поема).

П — вірші «Подражаніє 11 псалму», «Полякам» («Ще були ми козаками»), «Поставлю хату і кімнату», «По вулиці вітер віє», «Плач Ярославни», «Псалми Давидові», «Пророк», «Причинна», «Петрусь» (поема), «Прогулка с удовольствием...».

С — вірші «Сон» («На панщині пшеницю жала»), «Сон» («Гори мої високі»), «Сліпий», «Сова», «Садок вишневий коло хати», «Світе ясний! Світе тихий!», «Сонце заходить, гори чорніють», «Сон» («У всякого своя доля...»), «Сотник».

Т — вірші «Тече вода в синє море...» («Думка»), «Тече вода з-під явора...», «Тризна», «Три літа», «Тяжко-важко в світі жити...», балада «Тополя», «Тарасова ніч», «Титарівна».

IV ТУР

Конкурс капітанів.

Учитель читає рядки з творів Т. Шевченка, а капітани команд повинні їх продовжити. Кожен отримує по черзі 5 завдань. (Правильна відповідь оцінюється 2 балами.)

1. Здається — кращого немає
Нічого в бога, як *(Дніпро
Та наша славная країна...)*.
2. Якби ви вчилися так, як треба,
(То й мудрість би була своя).
3. Страшно впасти у кайдани,
Умирать в неволі,
*(А ще гірше — спати, спати
І спати на волі)*.
4. І мене в сім'ї великій,
В сім'ї вольній, новій, *(Не
забудьте пом'янути
Незлим тихим словом)*.
5. Ще треті півні не співали,
Ніхто нігде не гомонів, *(Сичі
в гаю перекликались,
Та ясен раз у раз скрипів)*.
6. І на оновленій землі
Врага не буде, супостата,
*(А буде син, і буде мати,
І будуть люде на землі)*.
7. За горами гори, хмарою повиті,
(Засіяні горем, кровію политі).
8. Доле, де ти! Доле, де ти?
Нема ніякої,
*(Коли доброї жаль, боже.
То дай злої, злої!)*.
9. А той, щедрий та розкошний,
Все храми мурує;
*(Та отечество так любить,
Так за ним бідкує.
Так із його, сердешного,
Кров, як воду, точить!..)*.
10. Учітесь, читайте,
*(І чужому научайтесь,
Й свого не цурайтесь)*.

11. Уже прокликали до паю,
А я собі у бур'яні
(Молюся богу... І не знаю,
Чого маленькому мені
Тойді так приязно молилось,
Чого так весело було?).

12. За що, не знаю, називають
Хатину в гаї тихим раєм.
(Я в хаті мучився колись,
Мої там сльози пролились,
Найперші сльози).

У ТУР

Домашнє завдання.

Інсценізація.

Надасть змогу командам показати творчі здібності, а саме — спробувати себе в ролі акторів. (Команди готують інсценізації творів Т. Шевченка заздалегідь. Максимальна оцінка – 12 балів.) Пропонуємо взяти для інсценізації уривки з творів «Тополя», «Катерина».

Поетична пауза: Розігрування в особах творів Д. Білоуса з циклу «Тарасові жарти».

Як пан облизня схопив

Над дніпровою сагою
Наш Кобзар сидів, щось думав,
Аж ось пан іде з жоною.
Ллються пахощі парфумів...
Зупинивсь перед Тарасом,
Позирнув з-над окулярів
І озвався вельможним басом,
Наче грім із неба вдарив:
Що б я думав, одинокий? –
І глузливо мовив далі:
Цілковитий тобі спокій
Ні турботи, ні печалі.
В мене стільки срібла-злата
Ніколи і вгору глянуть.
Ну, а що тобі? Голота!
Мучить клопоти не стануть.

Голова ж, – сказав лукаво, –
Хоч турбот і достобіса,
В мене чорна й кучерява,
В тебе ж – сива та ще й лиса...
Наш Тарас в боргу ні разу
Не лишався в гострій мові –
Різонував як по заказу,
Аж язик втягло панкові:
– Є прикмета у народу –
Чи таки й не чудасія? –
– Голова дурна ізроду
Не сивіє й не лисіє.
– А що ніколи угору
Глянуть вам, скажу без спору,
Що свиня ніколи, пане,
Теж не дивиться угору...

Як Шевченко царського генерала провчив.

Раз якось їхав поїздом Тарас.
В однім купе з бундючним генералом,
Що бавив цуцика, туливши до лампас,
Знічев'я ковзав поглядом недбалим.

Тарас схилив над книгою чоло,
 Бо розмовляти ні про що було.
 Лиш іноді він скося поглядав
 На генеральську пику маснощоку.
 Та ось розкрити книгу відіклав
 На постіль тут же коло себе збоку.
 Пес носом поводив по сторінках.
 В хазяїна - єхидний блиск в очах.
 Співця принизить генерал хотів.
 Повів плечем, сяйнувши еполетом,
 До цуцика злорадний погляд звів:
 – Учись, учись – і станеш ти поетом.
 Тарас додав з властивим йому палом:
 – А не довчишся – будеш генералом!

VI ТУР

«Автопортрет».

Правила. Гравці одержують репродукції автопортретів Т. Шевченка без зазначення року написання їх. Завдання – розікласти картки з автопортретами у хронологічній послідовності, тобто за часом написання їх. Час, що відводиться на гру, – 5 хв., за кожну правильну відповідь гравці одержують 1 бал.

Завдання для 1-ї команди

1	2	3	4	5
				
(1840–1841)	(1843)	(1857)	(1860)	(1860)

Завдання для 2-ї команди

1	2	3	4	5
				
(1845)	(1847)	(1849)	(1859)	(1860)

Гра з глядачами «Аукціон жанрів» .

Правила. Ведучий формулює завдання, глядачі дають відповіді; перемагає й одержує приз той, хто дає останню відповідь.

Завдання для гри.

– Назвіть балади, які написав Т. Шевченко. («Причинна», «Тополя», «Утоплена», «Русалка», «Лілея»).

– Назвіть поеми, які написав Т. Шевченко. («Гайдамаки», «Сліпий», «Катерина», «Наймичка», «Сова», «Княжна», «Марія», «Неофіти», «Москалева криниця», «Єретик», «Кавказ», «Сон», «Чернець», «Сотник», «Осика», «Гамалія», «Варнак» та ін.).

– Назвіть Шевченкові повісті. («Наймичка», «Варнак», «Капитанша», «Княгиня», «Музикант», «Художник», «Несчастный», «Близнецы», «Прогулка с удовольствием й не без морали»).

VII ТУР

«Слово про генія».

Правила. Кожна команда одержує по 5 карток із висловами видатних діячів науки, культури, політики про Т. Шевченка. Завдання гравців - установити авторство цих висловів. Час на підготовку відповіді – 3 хв.; кожна правильна відповідь оцінюється 1 балом.

Завдання для 1-ї команди.

Ти, як небо, став широкоплечо
Над літами, що упали в грузь:
Віку двадцять першого предтечо,
Я до тебе одного молюсь.

(Д. Павличко).

Благословен той день і час,
Коли прослалась килимами
Земля, яку сходив Тарас
Малими босими ногами.

(М.Рильський).

Завдання для 2-ї команди.

Твої пісні нас кликали до бою,
До перемог вели нас за собою.
Ми огненну поезію твою
Взяли собі в житті за світлу зброю.

(В.Сосюра).

Ми чуємо тебе, Кобзарю, кризь століття,
І голос твій нам душі окриля,
Встає в новій красі, забувши, лихоліття,
Твоя, Тарасе, звільнена земля...

(В.Симоненко).

VIII ТУР

«Як багато важить слово».

Правила. Гравці обох команд одержують по 5 карток із цитатами з поетичних творів Т. Шевченка, у яких виділено певні слова, значення яких і мають пояснити учасники гри. Час на підготовку відповіді — 5 хв. Кожна правильна відповідь приносить команді по 1 балові.

Завдання для 1-ї команди.

1. Із города із Глухова
Полки виступали
З заступами на лінію,
А мене послали
На столицю з козаками
Наказним гетьманом!
2. О Боже наш милосердний!
О царю поганий,
Царю проклятий, лукавий,
Аспиде неситий!
3. То не хмара — біла пташка
Хмарою спустилась
Над царем тим мусянджевим
І заголосила...
4. Цур тобі, мерзенний
Каламарю... І зробився
Я знову незримий
Та й пропхався у палати.
5. Штовхаюсь я; аж землячок,
Спасибі, признався,
З циновими гудзиками:
«Де ты здесь узялся?»
«Сон» («У всякого своя доля...»).

Відповіді. 1. Заступ — лопата. 2. Аспид — змія. 3. Мусянджовий — латунний. 4. Каламар — чорнильниця. 5. Циновий — олов'яний.

Завдання для 2-ї команди.

- 1–5. Везе Марко Катерині
Сукна дорогого,
А батькові шитий пояс
Шовку червоного,
А наймиці на очіпок
Парчі золотої
І червону добру хустку

З білою габою.
А діточкам черевички,
Фіг та винограду,
А всім вкупі — червоного
Вина з Цареграду
Відер з троє у барилі,
І кав'яру з Дону...

Поема «Наймичка».

Відповіді. 1. Очіпок – головний убір заміжньої жінки. 2. Парча – східна тканина зі складним візерунком, зіткана з шовкових і золотих або срібних ниток. 3. Габа – грубе біле сукно, яке використовувалося для оздоблення хусток облямітками. 4. Барило – невелика дерев'яна бочка. 5. Кав'яр – засолена риба ікра.

Підведення підсумків гри, визначення і нагородження переможців.

Виконання пісні «Заповіт» (сл. Т. Шевченка, муз. Г. Гладкого).

Отже, позакласна робота з літератури є обов'язковим цікавим складником літературної освіти учнів. Вона захоплює красою художнього слова, можливістю виявити свій інтелект, емоції, здібності. І якщо вчитель урізноманітнює форми позакласної роботи, виявляючи свою любов до літератури, віру в обдарованість учня, бажання спілкуватися з ним, а також з дітьми грає, мріє, мандрує, то учні не будуть байдужі до літератури.

Лариса Ткачук

«Ми слышим тебя, Тарас, сквозь века»

(Внеклассное мероприятие по литературе)

В статье предложена одна из разновидностей внеклассной работы в школе – конкурс, посвященный творчеству Т. Шевченко.

Ключевые слова: *внеклассная работа, творчество Т. Г. Шевченко, инсценизация, автопортрет.*

Larisa Tkachuk

«We hear you, Taras, through the centuries»

(extracurricular event for literature)

One of varieties extracurricular work in school is proposed in the article. It is the competition that devoted to creativity of T. Shevchenko.

Keywords: *extracurricular work, work of T. G. Shevchenko, self-portrait.*